Ismertetések – Reviews – Rezensionen – Katsauksia – Рецензии

Pusztay János: Seto
Nap Kiadó Kft, Budapest 2017.
Szetu nyelvtan: ISBN 978-963-332-123-2
Szetu–magyar szótár: ISBN 978-963-332-124-9
Pekó: ISBN 978-963-332-126-3
A leány halála, A nagy nász: ISBN 978-963-332-125-6

Pusztay János munkássága mellett nem mehet el az, aki veszélyeztetett kisebbségi finnugor nyelvekkel foglalkozik. Folyamatosan részt vállal az oroszországi kis finnugor népek nyelvi revitalizációjában, sorra jelennek meg munkái, amelyek a veszélyeztetett nyelvek presztízsének növelését és szókincsének megőrzését célozzák. A Nap Kiadó gondozásában látott napvilágot legújabb kötetsorozata, amelyet nem csak nyelvészeknek szól. Ebben a sorozatban a szerző a szetu nyelvvel és kultúrával igyekszik megismertetni az olvasót Anne Vabarna népi énekestől származó eposz és énekek segítségével.

A szetuk Észtország délkeleti részén élnek, a határ észt és orosz oldalán lévő Szetuföld lakói. Jelenleg a határ két oldalán nagyjából egyenlő arányban 10-11 ezer szetu él kisebbségként. A terület központja Petseri (Печёри), amely a határ orosz oldalára esik. A szetukat nyelvük, kultúrájuk és ortodox vallásuk különbözteti meg az észtektől, ezek az eltérések jelentik saját kultúrájuk alappilléreit. Az 1921 óta rendezett szetu kongresszusok központi kérdései közé tartozik a szetuk nyelvének és kultúrájának fenntartása, valamint az észtekhez való integrációjuk. Az 1990-es évektől, amikor már a mai határok véglegesek voltak Észtország és Oroszország között, a kongresszusok központi témája a szetu nép egyesítése és nyelvük iskolai oktatásban való használata lett. 2002-ben a 6. szetu kongresszus deklarálta a szetu nép önállóságát. Nyelvük önállósága azonban – sok más kis finnugor nép nyelvi helyzetéhez hasonlóan – vitatott. De identitásuk szempontjából igen fontos szerepe van, akkor is, ha az észt nyelv egy nyelvjárásának tekintik, akkor is, ha az észthez közel álló önálló rokon nyelvnek. Ez a nyelvváltozat archaikusabb, mint az észt köznyelv és közelebb áll a finnhez, mint az észt nyelvjárások többsége. Ma a szetuknak van saját rádiójuk, folyóiratuk, tananyaguk, him-

nuszuk, zászlajuk és nemzeti eposzuk (Pusztay János: A szetukról. Levelek a Borostyánkőútról 52. E-nyelv magazin, 2017. 08. 01.).

Anne Vabarna (1877–1964) a leghíresebb szetu népi énekes volt, akinek a tehetségét Armas Otto Väisänen finn zenekutató és folklorista fedezte fel. A bábaként dolgozó Anne Vabarnát a születéshez kapcsolódó hagyományokról kérdezte, amikor fény derült terjedelmes énekismeretére. Ezután hamar ismertté vált Észtországban. Igen gazdag és változatos életművet hagyott maga után, s a nevéhez köthető a szetuk nemzeti eposza is, amely a most megjelent kötetnek köszönhetően már magyar fordításban is olvasható, a szintén Vabarnától lejegyzett két epikus ének mellett (Pusztay János: Vabarna, a szetu eposz szerzője. Levelek a Borostánykőútról 50. E-nyelv magazin, 2017. 06. 01.).

A sorozat négy kötetből áll, ezek sorban a következők: 1) Szetu nyelvtan; 2) Szetu–magyar szótár; 3) Anne Vabarna: *Pekó.* Szetu eposz; 4) Anne Vabarna: *A leány halála, A nagy nász.* Két szetu epikus ének.

A nyelvtani összefoglaló és a szótár – az első és a második kötet – az Anne Vabarnától lejegyzett eposz és az epikus énekek szóanyagán alapszik. Ezek körülbelül 16 ezer sornyi korpuszt jelentenek, melyek fordításai a sorozat harmadik és negyedik köteteiben lettek közreadva.

1) A Szetu nyelvtan a szetu nyelv(járás) vázlatos nyelvtana, melynek 17 fejezetében a nyelv tőtípusainak áttekintésétől egészen a mondattani sajátosságokig jutunk el. Mindegyik fejezetre jellemzőek a rövid, egyértelmű magyarázatok, valamint a példák sokasága. A legterjedelmesebbek az esetragozással (5.) és az igékkel (9.) foglalkozó fejezetek. Ezek végén a bőséges példasorok mellett néhány, a szövegből vett névszó és ige megközelítőleg teljes paradigmáját is feltünteti a szerző.

2) Pusztay szetu–magyar szótára, ahogy a korábban említett nyelvtan is, a Vabarna-művek fordításának előmunkálataiból született. A szótár a művek szóanyagát tartalmazza. Elkészítéséhez több forrást is felhasznált a szerző, többek között a művek angol nyelvű kiadását, Jüvä Sullõv võru szótárát, illetve az Észt Nyelvtudományi Intézet elektronikus szetu szótárát. Ezek mind a szavak jelentésének megállapításában, mind a nyelvtani eseteik meghatározásában segítségül szolgáltak. Első ránézésre is feltűnik, hogy a szócikkek terjedelmesebbek az átlag szótárakénál, ennek oka a nyelvtani esetek bemutatásának részletessége. Az összesen 4075 szócikk felépítése a következő: a névszói címszót egyes és többes számban követik a különböző esetragos alakok és példáik; míg a címszóként álló infinitivus után egyes szám első személyű igealakok állnak jelen és múlt időben, különböző

módokban, majd a többi személyrag, a gerundiumok, az infinitivus ragozott alakjai és a participiumok, példákkal. A szövegek minden szava és azok minden nyelvtani változata szerepel a szótárban.

A kötet az eposz és az énekek szóanyagának feldolgozása, így nem beszélhetünk hagyományos értelemben vett szótárról, és a szócikkek is ehhez igazodnak. Pusztay a szavakat alapos nyelvtani elemzésnek veti alá, nem csak jelentéseiket adja meg. A szótár összességében igen könnyen kezelhető a felhalmozott adatmennyiség ellenére is. Az esetlegesen tapasztalt következetlenségek a művek lejegyzésének eltéréseiből adódnak, ezekre az előszóban maga a szerkesztő is felhívja a figyelmet.

3) A harmadik kötet Anne Vabarna *Pekó* című eposzának magyar fordítása. Pekó kultusza nagyon erős a szetuk hiedelemvilágában, még a vallásosság terjedése sem tudta elfeledtetni a pogány istenség alakját. Ő a gabonaisten, tiszteletére évente két Pekó-ünnepet is tartottak. Vabarna felkérésre írta (valójában diktálta) a róla szóló eposzt, amely több jellemzőjében is eltér a hagyományos eposzoktól. A mű két részből áll: egy Pekóról szóló hosszabb részből, valamint egy Pekóhoz szóló tisztelgésből a végén, melyben több régi történet szerepel a szetuk életéről, emellett bibliai történetek is megelevenednek benne. A pogány hiedelemvilág és az ortodox vallás elemeinek keveredése az eposz egészét áthatja.

4) A sorozat negyedik kötetében még többet megtudhatunk a szetu kultúráról. *A leány halála* és *A nagy nász* soraiból képek tárulnak elénk a szetuk életéből. Előbbiben az élettől való búcsúzásról énekel Vabarna, utóbbiban egy házasság hagyományos rítusait, a lánykérést, az esküvőre való készülődést énekli meg. A végén a temetéssel kapcsolatos hagyományokról is énekel.

A fordításokban Pusztay János – hasonlóan a Kalevala ötödik, Szente Imre-féle, Szombathelyen megjelent fordításához – megkülönbözteti a nyílt és zárt /e/ hangot, többnyire következetesen.

A sorozat kötetei önmagukban is érdekesek, sorozatként pedig egy komplex munkát vehet a kezébe az érdeklődő. A négy könyv átfogó, sok mindenre kiterjedő képet próbál adni a szetukról és nyelvükről. Az így megjelent eposz és epikus énekek a szetuk kultúrája iránt érdeklődőknek, míg a nyelvtan és a szótár az összehasonlító nyelvészeti vizsgálatokhoz nyújthat alapot. A kötetek elején szereplő ismertetők bemutatják röviden a szetukat és Anne Vabarnát is, világirodalmi kontextusba helyezve őt. Ezek az információk segítik az olvasót, hogy a műveket térben és időben is el tudja helyezni, és átérezze valódi kulturális jelentőségüket.

LŐRINCZ KATALIN